

Telített szénhidrogének

1. **Hagyományos nevük: paraffinok** (kevésbé reakcióképes vegyületek)
2. **Szabályos kémiai nevük: alkánok**

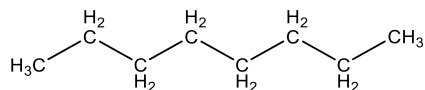
Nevüket a szótő utáni -án szótaggal képezzük.

Telített: Csak egyszeres c-c kötések vannak a molekulákban

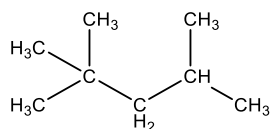
Alkánok csoportosítás:

- nyílt láncú

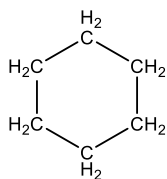
➤ normális láncú alkánok

➤ elágazó láncú alkánok

- gyűrűs alkánok (cikloalkánok)

Általános összegképletük:

- nyílt láncú alkánok: C_nH_{2n+2}
- gyűrűs alkánok: C_nH_{2n}

Alkánok elnevezése:

- **C₁-C₄:** régi, görög eredetű név.
- **C₅-től:** a szénatomszámnak megfelelő görög számnév töve + **-án** végződés

Az alkános sora a homológ sor:

Olyan vegyületek alkotnak homológ sort, amelyeknek általános összegképlete megegyezik, és a sor tagjainak funkciós csoportjai azonosak.

Az alkánok homológ sorának tagjai csak egy -CH₂- (*metilén*) csoportban különböznek

➤ Alkán neve	➤ Összegképlete
➤ metán	➤ CH ₄
➤ etán	➤ C ₂ H ₆
➤ propán	➤ C ₃ H ₈
➤ bután	➤ C ₄ H ₁₀
➤ pentán	➤ C ₅ H ₁₂
➤ hexán	➤ C ₆ H ₁₄
➤ heptán	➤ C ₇ H ₁₆
➤ oktán	➤ C ₈ H ₁₈
➤ nonán	➤ C ₉ H ₂₀
➤ dekán	➤ C ₁₀ H ₂₂

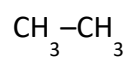
Alkil-csoport: Egy láncvégi hidrogénnel kevesebbet tartalmaz, mint a megfelelő alkán.

Elnevezésük: *-il* végződést illesztünk a szótőhöz.

alkán

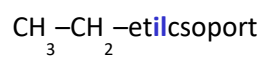

metán

etán

alkilcsoport

A szénatomok rendűsége: megadja, hogy a C-atom hány másik C-atomhoz kapcsolódik. Ez alapján lehet egy a szénhidrogén:

- primer: ha csak egy szénatomhoz kapcsolódik,
- szekunder: ha két szénatomhoz kapcsolódik
- terciér: ha három szénatomhoz kapcsolódik
- kvaterner: ha négy másik szénatomhoz kapcsolódik

Konstitúciós izoméria = szerkezeti izoméria

Izoméria: Az a jelenség, hogy egy adott összegképletnek többféle molekulaszerkezet is megfelel.

Izomerek: azonos összegképletű, de eltérő szerkezetű molekulák.

Szerkezeti izoméria: az azonos összegképletű molekulákban az atomok kapcsolódási sorrendje vagy az elsőrendű kémiai kötések helyzete különbözik.

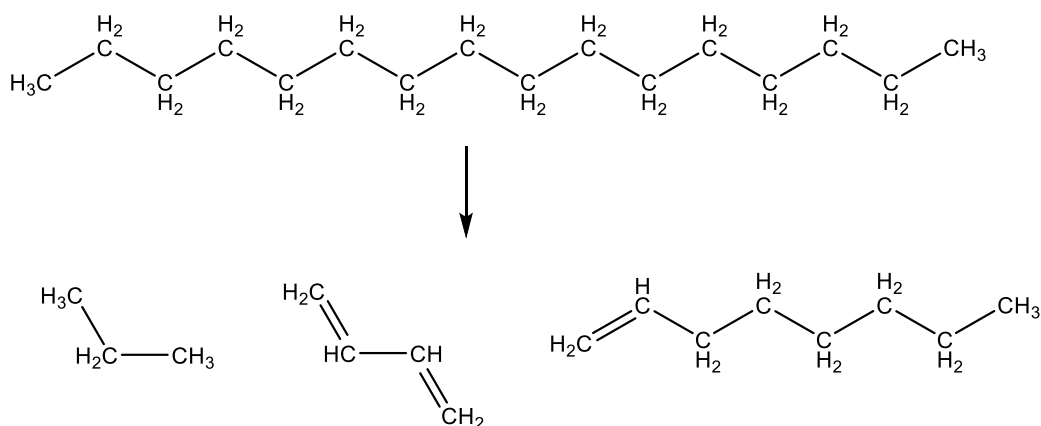
Alkánok fizikai tulajdonságai:

1. Apolárisak, vízben nem oldódnak, kicsi a sűrűségük.
2. Alacsony *op.*, *fp.*, mely a molekulatömeg növekedésével nő.
3. Halmazállapot (szobahőmérsékleten)
  - **C₁-C₄ alkánok:** gáz
  - **C₅-C₁₇ alkánok:** folyadék

>C₁₈ alkánok: szilárd

Kémiai sajátosságai:

1. Az égés kivételével nehezen vihetők kémiai reakcióba.
2. Levegőn nem kormozó lánggal **égnek:** $C_2H_6 + 3,5 O_2 \rightarrow 2 CO_2 + 3 H_2O$
3. **Krakkolás:** magas hőmérsékleten az alkánok molekulái kisebb szénatomszámú telített és telítetlen szénhidrogén-molekulákra bomlanak.

Szubsztitúció

Olyan kémiai reakció, melynek során egy molekula valamely atomja vagy atomcsoportja más atommal vagy atomcsoporttal helyettesítődik.. pl. metán klórozása

Alkánok előfordulása:

Földgázban, kőolajban

Előállításuk:

- frakcionált desztilláció (laborban)
- frakcionált kondenzáció (iparban)

Felhasználásuk:

- PB-gáz (propán-bután gáz)
- vegyipari alapanyagok és oldószerek

Legegyszerűbb alkán: metán CH₄

Fizikai tulajdonsága: molekulaszervezete tetraéderez

- **Alakja: szimmetrikus**

→ **apoláris molekula** - apoláris oldószerekben (pl.: benzinben, toluolban) jól oldódik

→ a molekulák között gyenge *diszperziós kölcsönhatás* van

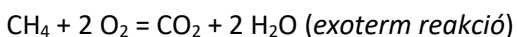
→ **standardállapotban gáz halmazállapotú**

- Színtelen, szagtalan, a levegőnél kisebb sűrűségű gáz.
- **A levegővel robbanóelegyet képez!**

Kémiai tulajdonságai: közönséges körülmények között az égést leszámítva kevésbé reakcióképes.

1. Égés:

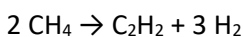
A metán tökéletes égése során szén-dioxid és víz képződik:

2. Hőbontás

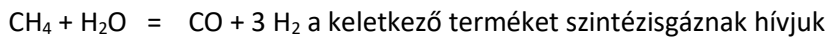
Oxigénmentes atmoszférában, 500 °C feletti hőmérsékleten a metán **gyökök*** (pl.: •CH₃) képződése közben bomlik.

Az acetilént iparilag a metán hőbontásával állítják elő:

3. Reakció vízgőzzel:

A metán magas (1000 °C) hőmérsékleten, katalizátor (Ni) jelenlétében a vízgőzzel reagál:

4. Klórozás (tágabb értelemben halogénezés)

UV sugárzás, vagy magas hőmérséklet (300 °C) hatására a metán reakcióba lép a klórgázzal:

(*ún.* gyökös szubsztitúciós reakció)

A metán a földgáz és a mocsárgáz fő alkotója.

Előfordul: (szén)bányák légterében, bégázokban, atmoszférában... (**üvegházhatású gáz**)

Felhasználás:

- fontos vegyipari alapanyag (szintézisgáz gyártás, klór-metánok)
- fűtés (szén koksolásakor keletkező, régebben „városi gáz”-ként használt elegy: kb. 40% metán)
- rakéta hajtóanyag
- elektromos áram előállítás (metán égetésével)
- alternatív üzemanyag